

Backer

belangen na te streven. Men zal gezamenlijk, in het belang van alle belanghebbenden, evenwichtige besluiten moeten nemen. Het gaat erom dat aan die tafel een groep mensen zit die divers is samengesteld. Daar gaat de representatievraag over.

De voorzitter:

Nog één zin, mijnheer Postema.

De heer Postema (PvdA):

Ik wil wel recht doen aan de bijdrage van de heer Backer, voorzitter.

De wetgever is heel wijs in het benadrukken van het algehele belang. Feit is dat er toch deelbelangen aan tafel zitten. Daarover hoeven we ons niets wijs te laten maken. Is het dan niet heel logisch dat er wordt gestreefd, ook in de getalsverhoudingen, naar enige checks-and-balances?

De heer Backer (D66):

Ik sprak niet voor niets over een déjà vu-verschijnsel. De heer Postema lijkt in uiterlijk in niets op de heer Noten, maar we hebben dit debat een jaar geleden precies zo gevoerd. Toen is door de Kamer in grote meerderheid beslist waarom het rechtvaardig was om het zo te doen. De Partij van de Arbeid had een afwijkend standpunt. Zij krijgt een herkansing met dit voorstel, maar dit is al uitvoerig bediscussieerd. De heer Noten was daar heel ongelukkig over. Hij heeft tegengestemd.

De voorzitter:

Bent u klaar, mijnheer Backer?

De heer Backer (D66):

Ja, voorzitter. Ik zou u niet langer willen ophouden.

De voorzitter:

Ik dank u zeer dat u zo ontzettend knap uw bijdrage hebt weten samen te vatten om binnen de twintig minuten te blijven waarvoor u had ingeschreven. Vanuit de zaal hoor ik dat het ook een goed verhaal was. Dat zal niemand ontkennen.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 17.33 uur tot 17.40 uur geschorst.

De voorzitter:

Aan de orde is het afscheid van onze oud-Voorzitter, Fred de Graaf.

Beste Fred. Er zit hier nu een vrouw als Voorzitter, dus ik mag ook zeggen: lieve Fred. Ik hoor meteen allerlei geluiden vanuit de zaal. Vorige week hebben wij onverwacht in dit huis de verkiezing van een nieuwe Voorzitter meegemaakt. De aanleiding daarvoor was jouw beslissing om het voorzitterschap neer te leggen. Die beslissing hebben wij allen ten volle gerespecteerd. In deze laatste vergadering voor het zomerreces, tevens mijn eerste volledige vergaderdag als Voorzitter – hier en daar maakte ik een klein vergissinkje; ik heb André Postema met de heer Ester verward, maar verder ging het wel goed – willen we nog even stilstaan bij jouw afscheid als Voorzitter. Je hebt benadrukt dat het kort zou moeten zijn omdat je – daar zijn wij allemaal blij om – gewoon lid van deze Kamer blijft. Na mij zal de Griffier spreken. Ik houd het kort,

maar de Griffier houdt waarschijnlijk een uitvoeriger verhaal.

Toen je in juni 2011 Voorzitter werd, was je nog burgemeester van Apeldoorn. Het ambt van burgemeester heb je meer dan 30 jaar met ambitie en verve vervuld. Ik zal niet de enige zijn – er zijn velen met mij – die altijd zei: Fred de Graaf is in de functie van Voorzitter van de Eerste Kamer de burgemeester van Nederland. Zo heb je dat ambt ook prachtig vervuld. Hoewel het voorzitterschap van de Eerste Kamer formeel zelfs niet incompatibel is met het burgemeesterschap, heb je in september 2011 afscheid genomen als burgemeester van Apeldoorn. Bij die gelegenheid werden jij en Harma, jouw vrouw, benoemd tot ereburger van de gemeente Apeldoorn. Jijzelf was daar blij mee, maar je was vooral blij dat Harma ook tot ereburger van Apeldoorn is benoemd. Dat vond je heel erg verdiend.

Je bent Voorzitter van de Eerste Kamer geweest in een periode die voor ons land niet makkelijk was. We zijn helaas nog niet uit het economische dal. Veel mensen in ons land, niet alleen ouderen maar ook veel jongere mensen, ervaren de nadelige sociale consequenties van de crisis. Op iedereen, zeker op ons als volksvertegenwoordigers, rust de zware en dure plicht om alles te doen wat bijdraagt aan een kentering ten goede. Dat is een heel zware opdracht. Daarbij komt dat we leven in een land met een veelpartijdemocratie. Dat kan de politieke besluitvorming soms extra gecompliceerd maken. Toen je je kandideerde voor het voorzitterschap gaf je aan dat juist onze Kamer moeilijke afwegingen moet maken en dat de traditie van zorgvuldigheid en bezonnenheid en de goede onderlinge verstandhouding houvast moeten bieden. Als Voorzitter heb je er krachtig toe bijgedragen dat de twaalf fracties die onze Kamer kent, voortdurend de open dialoog met elkaar zijn aangegaan. Ondanks politieke meningsverschillen zijn de onderlinge verhoudingen altijd goed gebleven. Jij was als Voorzitter met je uitstraling en gezag een belangrijke, samenbindende factor: sympathiek, relaxed en met gevoel voor humor.

Politiek gezien was de constellatie in ons land en in deze Kamer de afgelopen jaren bijzonder. Dat is een understatement. Toen je aantrad, kenden wij een gedoogkabinet. De coalitie had zelfs samen met de gedoogpartner in deze Kamer nog net geen meerderheid, namelijk 37 stemmen. Na de val van het kabinet in april 2012 sloten de beide coalitiepartijen, de VVD en het CDA, in de Tweede Kamer in korte tijd het zogenoemde Lente- of Kunduzakkoord met drie oppositiepartijen, D66, GroenLinks en de ChristenUnie. Daardoor deed de voor een demissionaire periode gebruikelijke terugval in wetgevende activiteit zich niet voor. Integendeel, onder jouw leiding behandelde deze Kamer voor de zomer van 2012 in hoog tempo een stevig pakket nieuwe wetgeving, met de verhoging van de AOW-leeftijd als het meest in het oog springende onderdeel.

Na de verkiezingen nam voor de eerste keer in onze parlementaire geschiedenis de Tweede Kamer het voortouw in de kabinetsformatie. In de eerste fase werd er een verkenner benoemd, die ook een gesprek met jou als Voorzitter van de Eerste Kamer voerde. Volgens het verslag van de verkenner heb je in algemene zin toegelicht dat de Eerste Kamer niet betrokken is bij de totstandkoming van een regeerakkoord en er ook niet aan gebonden is en dat de Eerste Kamer, ongeacht de samenstelling van een kabinet, voorstellen en wetsvoorstellen pleegt te beoordelen op hun rechtmatigheid, uitvoerbaarheid

Backer

en handhaafbaarheid. Mij lijkt dat met deze kenschets in staatsrechtelijke zin niets mis is. Ik heb hem vorige week ook naar voren gebracht. Zoals jij en anderen met jou geregeld hebben benadrukt, is deze Kamer ook een politiek orgaan. Wij zijn gekozen politici. Wij zijn weliswaar indirect gekozen, maar daardoor zijn wij niet minder politiek. Wij zijn politici.

Twee bijzondere gebeurtenissen tijdens je voorzitterschap moet ik uiteraard vermelden. De eerste is het eerste grote parlementaire onderzoek in de geschiedenis van de Eerste Kamer, het onderzoek naar de privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten. De tweede is uiteraard de Verenigde Vergadering der Staten-Generaal op 30 april van dit jaar, waar Koning Willem-Alexander is beëdigd en ingehuldigd.

Het onderzoek uitgevoerd door de commissie-Kuiper heb je vooral gefaciliteerd. De inhuldiging was staatsrechtelijk gezien een bijzondere gebeurtenis. Het was een grote logistieke en organisatorische operatie die veel van je gevraagd heeft en waarvoor jij de eindverantwoordelijkheid droeg. Laten wij één ding vaststellen: het was een prachtige gebeurtenis. Die verantwoordelijkheid heb je ten volle genomen, ook toen naderhand ophef ontstond over een aspect van de inhuldiging. Dat verdient ons respect.

Beste Fred, na je verklaring op 18 juni heeft Hans Franken tot uitdrukking gebracht dat wij allen veel waardering hebben voor de wijze waarop jij het voorzitterschap hebt vervuld. Ik wil je van mijn kant van harte dankzeggen voor je enorme inzet in de afgelopen twee jaar. Je mag trots zijn op wat je hebt bereikt en wat onder jouw leiding tot stand is gebracht. Je hebt nu weer de volle vrijheid om hier de degens te kruisen met bewindslieden, vanaf het spreekgestoelte of vanaf de interruptiemicrofoon. Ik denk dat je daar ook best wel weer zin in hebt. Ik ben benieuwd hoe dat gaat verlopen. Afgezien daarvan heb je ook de volle vrijheid om allerlei verhuisactiviteiten te verrichten zonder dat er officiële plichtplegingen tussendoor kunnen komen.

Ik geef nu het woord aan iemand die de afgelopen twee jaar vrijwel dagelijks aan je zijde is geweest en dat is niet Harma, maar de Griffier van de Eerste Kamer, Geert Jan Hamilton.

De heer **Hamilton** (Griffier):

Voorzitter. Op uw eerste werkdag na uw overwinning in een spannende krachtmeting, heb ik u namens en in aanwezigheid van de hele Griffie in de hal gelukgewenst met uw verkiezing tot Voorzitter van de Eerste Kamer en u onze volle steun toegezegd. Ik dank u dat u in lijn met de traditie in dit huis, mij als Griffier de gelegenheid geeft om in de zaal waar ik ambtshalve zwijgend alles volg en registreer, de afgetreden Voorzitter toe te spreken.

Mijnheer de oud-Voorzitter, precies op de helft van de lopende zittingsperiode van de Kamer is onverwacht een einde gekomen aan uw voorzitterschap. Twee jaar geleden bent u met een groot vertrouwensvotum van de Kamer aan uw werk als Voorzitter begonnen. De Voorzitter en de Griffier, de ambtsdragers genoemd in artikel 61, eerste respectievelijk tweede lid, van de Grondwet en separaat benoemd, zijn tot elkaar veroordeeld. Het is voor de Kamer van groot belang dat zij goed samenwerken. Ik heb mogen ervaren dat de juiste klik er meteen na uw benoeming was. Met u kwam, na vele jaren burgemeesterschap, een enorme dosis bestuurlijke ervaring op de voorzittersstoel. Uw bestuursstijl wordt gekenmerkt door

directheid, oog voor wat belangrijk en minder belangrijk is, vertrouwen geven waar dat mogelijk is en ingrijpen waar het nodig is.

Pijprokers zijn er niet meer veel, maar het oude gezegde over de tevreden roker is geheel op u van toepassing. Bij veiligheidscontroles op luchthavens, vooral in Azië, heb ik u met de attributen pijp, pijpenstopper en zakje tabak niettemin een paar keer bijna in de problemen zien komen. Geen zee ging zo hoog, of u bleef er rustig onder.

Doordat u uitging van de professionaliteit van de staf, hoefde er over vele onderwerpen niet zo lang vergaderd te worden en kwamen er belangrijke teksten tot stand zonder dat er veel overleg nodig was. Uw groene balpen sprak voor zich. In een sfeer van respect en vertrouwen is het plezierig en efficiënt werken en dan komen mooie dingen tot stand.

Zo moest onmiddellijk na uw aantreden in de zomer van 2011 de huishoudelijke commissie belangrijke beslissingen nemen over de grootste ICT-operatie die de Eerste Kamer heeft gekend, namelijk de digitalisering van de documentenstroom voor alle vergaderingen van de Kamer en haar commissies. In dat verband werden de volgende vragen gesteld. Gaan wij experimenteren en proefdraaien? Laten wij de papieren en digitale stukken een tijd parallel lopen of gaan wij voor cold turkey? Het werd het laatste. Zo onthulde u op 13 september 2011 in deze zaal het kunstwerk Pre-iPad-Parlement, metaforisch gemaakt van de laatste gedrukte Kamerstukken, en stelde u met een druk op de iPad de digitale stukkenstroom in werking. Aldus lanceerde u een geheel nieuwe werkwijze voor senatoren en medewerkers en trok dit huis nationaal en internationaal de aandacht met zoveel moderniteit.

Vele uren zit de voorzitter in de stoel op het rostrum. De kerntaak is het in goede banen leiden van het debat en ervoor zorg dragen dat het debat ordelijk uitmondt in besluitvorming. Het kostte u geen moeite om steeds gezaghebbend aanwezig te zijn en met een snedige opmerking of met een olijke dan wel strenge blik situaties op te lossen en de noodzakelijke voortgang erin te houden.

Tijdens uw voorzitterschap heeft de turbotweedetermijn opgang gemaakt. In de eerste termijn gaf u volop ruimte voor bespiegelingen en reflectie, maar u bent ertoe overgegaan om de spreektijden in de tweede termijn scherper te limiteren. Daarbij dwong u de sprekers hun inbreng in die termijn staccato te doen en te beperken tot de vraagpunten die nog restten. Bovendien dwong u de bewindslieden om kort en krachtig te antwoorden. Daarmee zorgde u er vaak niet alleen voor dat de leden voor middernacht naar huis konden, maar vereenvoudigde u ook wel de eindafweging, namelijk of het wetsvoorstel zou moeten passeren of niet. Deze vorm zal zeker bruikbaar blijven in het instrumentenarsenaal van een Voorzitter.

Ook in uw voorzittersperiode is er in ons land een kabinet gevallen en vonden vervroegde verkiezingen voor de Tweede Kamer plaats. Na de verkiezingen bracht u als gebruikelijk als vaste adviseur advies uit aan het staats-hoofd. De kabinetsformatie voltrok zich echter onder regie van de Tweede Kamer. De eerste stap was de aanwijzing van een verkenners, die ook met u een gesprek voerde. De verkenners bivakkeerde nog in dit gebouw, maar de daarna optredende informateurs en onderhandelaars maakten trots bekend dat zij de onderhandelingen verder zouden voeren in de mooie historische omgeving van het stadhouderskwartier in het gebouw van de Tweede Kamer. Nader parlementair historisch onderzoek zal moeten

Backer

uitwijzen of deze andere locatiekeuze berustte op nieuwe inzichten in de bijzondere betekenis voor ons land van stadhouder Willem V boven die van de stadhouders Maurits, Frederik Hendrik, Willem II en Willem III, of het inconveniënt van het tijdelijk buiten gebruik zijn van de monumentale toiletpartij in de Hall van de Eerste Kamer een rol gespeeld heeft – lekkende loden pijpen en zo – of dat er toch een samenhang was tussen de ruimtelijke voorkeur en een recente wijziging in het Reglement van Orde van de Tweede Kamer. Misschien was het een combinatie van factoren. Hoe dit zij, u hebt ruimhartig te kennen gegeven dat toekomstige onderhandelaars welkom blijven in het toch ook wel historische en mooie stadhoudelijk kwartier aan deze zijde van het Binnenhof, en die belofte staat vast ook onder uw opvolgster.

Een heel bijzondere gebeurtenis dit jaar was de inhuldiging van onze huidige Koning in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Op 28 januari belde u mij om 16.15 uur vanuit Zuid-Afrika, waar u met vakantie was, om even twee dingen te delen. Het eerste betrof een telefoontje van een minister over de agenda van de Kamer en het tweede was dat de Koningin die avond een mededeling zou doen. De minister-president had u net gebeld en het zou 30 april worden. Ik begreep meteen wat u bedoelde. Ik moest er nog even mijn mond over houden, maar dat bleek niet lang nodig.

U hebt uw eindverantwoordelijkheid voor de organisatie van de verenigde vergadering vanaf dag één genomen. U werd ondersteund door de ambtelijke voorbereidingsgroep verenigde vergadering en het projectbureau. Ieder weet hoe het op 30 april is gegaan. Ieder heeft er zijn of haar herinnering aan. Maar was u op 30 april nog de aanrichter van het grootste door marechaussee en politie geëscorteerde vervoer dat ooit door de hoofdstad Amsterdam heeft gereden, de dag daarna, op 1 mei, reed u, zonder escorte, in uw eigen auto, met daaraan gekoppeld een boedelbak, door datzelfde Amsterdam om een van uw dochters te helpen verhuizen. Zo eenvoudig kan een autoriteit in ons vrije, democratische land zijn, ook al is hij naar functie, protocollair, de tweede in de hiërarchie van de Staat.

Uw ambtsvoorganger als Voorzitter had, toen hij aantrad, een hele reputatie op het gebied van parlementaire diplomatie, maar u hebt zich wat betreft het ontvangen van buitenlandse staatshoofden, regeringsleiders, parlementsvoorzitters en parlementaire delegaties evenmin onbetuigd gelaten. Ook hebt u diverse buitenlandse bezoeken afgelegd, vaak op uitdrukkelijk verzoek en aandringen van parlementariërs en diplomaten die u hadden leren kennen.

U reisde naar Mapoon, in de noordelijke Westkaap van Australië, om het First Contact Memorial te onthullen, een op initiatief van de Staten-Generaal tot stand gekomen monument dat de herinnering levend zal houden aan het eerste contact tussen Europeanen, Nederlanders, en de oorspronkelijke bevolking van Australië. Dit monument – weinigen beseffen dat – kan voor Australië de betekenis krijgen die Plymouth Rock, de landingsplaats van de Mayflower en de Founding Fathers voor de Verenigde Staten van Amerika heeft.

Ik noem ook uw betrokkenheid bij evenementen van de strijdkrachten en van de veteranen in ons land. Uw liefde voor alles wat met geschiedenis te maken heeft, omvat zeker ook de militaire geschiedenis.

In de jaren van economische en financiële crisis waarin wij leven, zijn de interparlementaire contacten op Euro-

pees niveau versterkt. U was heel actief bij de Speaker's Conferences van de nationale parlementen van de EU-landen. Op 13 en 14 juni jongstleden nam u in het Britse Hogerhuis deel aan de jaarlijkse conferentie van senaatsvoorzitters. Daarbij ging het over de verhouding tussen de beide parlementaire huizen in de bicamerale stelsels en over de rol van de sociale media in de parlementaire democratie.

Bij het diner op de avond van 13 juni had de gastvrouw, de Lord Speaker van het House of Lords Baroness Francis D'Souza van de Labour Party u als haar tafelheer uitgekozen. Aan de andere kant werd u geflankeerd door de voorzitter van de Russische Federatieraad Valentina Matviyenko, oud-gouverneur van Sint Petersburg. Ik zag het op enige afstand aan en dacht: hij heeft het ver gebracht in de informele pikorde van Europese parlementsvoorzitters. Een uur na het diner ging er via de iPad een bericht naar Nederland, waarin u uw voornemen tot aftreden als Kamervoorzitter aankondigde.

Beste Fred, ik wil je van harte danken voor het vertrouwen dat je in onze gehele Griffie en in mij hebt gesteld. Ik dank je voor de ontzettend fijne samenwerking in de afgelopen twee jaar. Morgen ga je iets doen waar je heel goed in bent, al vind je het niet echt zo'n leuke bezigheid: verhuizen. Ik wens je met Harma vele mooie jaren in je nieuwe huis, in je geliefde Apeldoorn en ik wens je nog vele goede jaren als volksvertegenwoordiger, als lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Dank u wel.

(applaus)

De voorzitter:

Ja, je dacht dat dit het nu was, Fred, maar bij een afscheid hoort een cadeau. Geert Jan schrikt en denkt: ik moet het nu even gaan halen. We nemen niet echt afscheid, maar we markeren het einde van een bijzondere fase in je al meer dan tien jaar durend lidmaatschap van deze Kamer. Geert Jan heeft het er al over gehad. Je bent onlangs in Australië geweest, en dat was niet de eerste keer als Eerste Kamerlid. In 2006, toen op grote schaal is stilgestaan bij 400 jaar betrekkingen tussen Australië en Nederland, heb je dat land ook bezocht en reisde je met een parlementaire delegatie onder leiding van jouw voorganger, Yvonne Timmerman-Buck, naar Weipa aan de Westkaap, waar in 1606 het scheepje de Duyfken aanlandde. Yvonne Timmerman deed daar het voorstel om een monument op te richten, en dat monument heb jij onlangs onthuld. De kern daarvan wordt gevormd door een in aluminium uitgevoerd reliëf van de Duyfken. Je kijkt nu heel angstig naar wat er binnenkomt. De Kamer heeft de beschikking gekregen over twee mooie prenten van de Duyfken. Je hebt deze zelf in ontvangst genomen. Het leek ons passend om één van die prenten, met een mooie lijst, vandaag als cadeau aan jou aan te bieden. Bij dezen.

(applaus)

De voorzitter:

Er is nu een einde gekomen aan de bijeenkomst in deze zaal ter gelegenheid van het afscheid van Fred de Graaf als Voorzitter, maar ik schors de vergadering voor de receptie ter gelegenheid van het afscheid van de oud-Voorzitter. Nu wilt u weten tot hoelang ik schors. Dat zal ik u zeggen: niet tot 19.15 uur, maar tot 19.30 uur. Het is de bedoeling dat u dan wel hebt gegeten en dat iedereen niet een beetje onreglementair binnen komt druppelen, om-

Backer

dat het College van Senioren heeft besloten dat de stemmingen over alle wetsvoorstellen meteen na de dinerpauze zijn. Alleen de stemming over het wetsvoorstel over de pensioenen, dat we vanavond nog verder behandelen, is aan het eind daarvan. Daarom geef ik u een kwartier extra om het diner af te ronden. Ik zie u heel graag terug om 19.30 uur, maar nu eerst de borrel voor Fred.

De vergadering wordt van 18.05 uur tot 19.45 uur geschorst.